

Lublin, 03.01.2025 r.

Dr hab. Piotr Łuczkiwicz, prof. UMCS
Instytut Archeologii
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Plac M. Curie-Skłodowskiej 4
20-031 Lublin

Ocena dorobku naukowego dr Anny Strobin w związku z postępowaniem o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego prowadzonym w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Gdańskiego, na podstawie monografii naukowej „*Brzyno, stanowisko 7. Cmentarzyska kultury oksywskiej i wielbarskiej oraz z okresu wędrówek ludów na Wysoczyźnie Żarnowieckiej*” oraz cyklu powiązanych tematycznie artykułów naukowych „*Młodszy okres przedrzymski na Pomorzu Wschodnim*”.

I. Wykaz osiągnięć naukowych, o których mowa w art. 219 ust. 1. pkt. 2 Ustawy

Jeśli dopuszczalnym byłoby złożenie jednozdaniowej recenzji, miałyby ona brzmienie: „Z pełną odpowiedzialnością za swoje słowa uważam, że dr Anna Strobin spełnia wszystkie określone Ustawą warunki dla uzyskania stopnia doktora habilitowanego i wnioskuję o przyznanie jej stopnia doktora habilitowanego”.

Uzasadniając tą krótką ocenę muszę stwierdzić, że od lat śledzę karierę naukową dr Anny Strobin i z wielkim zainteresowaniem czytam jej kolejne publikacje, dorobek Habilitantki jest mi więc doskonale znany. Przedłożone do oceny Dzieło, będące postawą dla postępowania w sprawie uzyskania stopnia doktora habilitowanego obejmuje jedną autorską monografię naukową „*Brzyno, stanowisko 7. Cmentarzyska kultury oksywskiej i wielbarskiej oraz z okresu wędrówek ludów na Wysoczyźnie Żarnowieckiej*”, a także siedem artykułów w punktowanych periodykach naukowych znajdujących się na liście Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (4 artykuły w

Wiadomościach Archeologicznych i po jednym w Archeologii Polski, Pomorania Antiqua i Archäologisches Korrespondenzblatt – w tym ostatnim przypadku we współautorstwie). Inne prace, wymienione w pkt. 2 „Wykazu osiągnięć naukowych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny”, to w latach 2005 – 2023 jeszcze jedna monografia autorska („Ceramika naczyniowa kultury oksywskiej, Gdańsk 2011) oraz 39 publikacji w czasopismach, tomach pokonferencyjnych oraz innych wydawnictwach zbiorowych.

Całość przedłożonego do oceny Dzieła to około 700 stron opublikowanych tekstów naukowych (w tym książka 430 stron). Poza tekstem w Archäologisches Korrespondenzblatt oraz artykułem w Wiadomościach Archeologicznych traktującym o klamrach trójczłonowych, reszta prac została opublikowana w języku polskim, co jednak absolutnie nie zmniejsza ich ponadregionalnej i międzynarodowej recepcji. Wszystkie publikacje składające się na Dzieło, zgodnie z tematem określonym we wniosku, dotyczą analizy i interpretacji źródeł archeologicznych z terenu Pomorza Gdańskiego przede wszystkim z młodszego okresu przedrzymskiego (książka obejmuje także okres rzymski i wędrówek ludów) i stanowią bardzo spójne omówienie prezentowanego zagadnienia.

Monografia cmentarzyska w Brzynie to wzorcowe opracowanie analityczne i antykwaryczne dużego stanowiska o długotrwałej chronologii, odkrytego jeszcze przed II Wojną Światową. Warto przy tym zaznaczyć, że Autorka sama też prowadziła badania wykopaliskowe. Tak jak jest to (lub powinno być) standardem w nowoczesnych opracowaniach, monografia jest interdyscyplinarna – oprócz tradycyjnych analiz archeologicznych naszą wiedzę poszerzają analizy antropologiczne przepalonych szczątków kostnych, ekspertyzy botaniczne resztek drzew i krzewów znalezionych w grobach, analizy surowcowe i technologiczne zabytków ze stopów miedzi i srebra oraz badania zachowanych materiałów tekstylnych.

Nie rozwodząc się tu nad oczywistymi walorami źródłoznawczymi pracy, która poprzez publikację i szczegółową analizę ponad 260 inwentarzy grobowych i olbrzymiej ilości zabytków bardzo wzbogaca katalog materiałów z młodszego okresu przedrzymskiego, okresu rzymskiego i zwłaszcza wędrówek ludów na Pomorzu Wschodnim, oraz naszą wiedzę szczegółową (w

aspekcie kulturowym, typologicznym, chronologicznym, obrządku pogrzebowego etc.) odnośnie tych epok, chciałbym zwrócić szczególną uwagę na kilka innych aspektów tej pracy, szczególnie interesujących dla mnie jako osoby zajmującej się przede wszystkim szeroką problematyką młodszego okresu przedrzymskiego. Autorka, na podstawie dostępnego materiału źródłowego z jednego stanowiska, trafnie rozpoznała (korzystając ze swojej znakomitej znajomości materiałów i literatury przedmiotu) kilka problemów o szerszym zasięgu i znaczeniu. Słuszne są uwagi o recepcji obcych części stroju i ich lokalnym naśladowaniu/produkcji, poczynione przy analizie żelaznych fibul typu A.65 oraz miseczkowatych (Kostrzewski J). Istotne znaczenie, daleko wykraczające poza kwestie *stricte* typologiczne, mają przemyślenia odnośnie zróżnicowania form fibul tzw. *geschweifte* (przede wszystkim Kostrzewski N oraz O), których lokalne spektrum wyraźnie odbiega od dotychczasowych schematów klasyfikacji. Te różnice mają kluczowe znaczenie dla tradycyjnych ustaleń chronologicznych (i kulturowych, o czym Autorka jednak nie odważyła się napisać!) odnośnie schyłku okresu przedrzymskiego i początków okresu rzymskiego, a więc faz A3 i B1a. Z tym zagadnieniem wiążą się również uwagi Autorki dotyczące implikacji ustalonej chronologii pochówków z cmentarzyska i specyfiki lokalnej obrzędowości pogrzebowej – stosunkowo duża ilość grobów datowanych na fazę „przejściową” A3/B1, rozumianą (słusznie!) jako początek starszego okresu rzymskiego, wskazuje na długie przeżywanie się tradycji przedrzymskiej, a tym samym na (wcale nie odosobniony) udział społeczności autochtonicznych w formowaniu nowej jednostki kulturowej – kultury wielbarskiej. Kolejną przesłanką jest fakt, iż groby inhumacyjne datowane na fazę B1 koncentrują się w pobliżu grobów ciałopalnych z fazy „przejściowej” (A3/B1), co poświadcza ich równoczesność oraz kształtujący się birytualizm obrządku pogrzebowego. Wnioskowanie Autorki wydaje się miejscami przeprowadzone może nawet zbyt nieśmiało, jakby sama sobie narzuciła pewne ograniczenia, wynikające z faktu, że monografia dotyczy w założeniach jednego konkretnego stanowiska a nie miałyby być analizą problemową.

Pozostałe prace ujęte w osiągnięciu habilitacyjnym stanowią spójny blok tematyczny poświęcony zagadnieniom młodszego okresu przedrzymskiego i okresu rzymskiego na Pomorzu Wschodnim.

Tą część recenzowanego dorobku można podzielić na kilka wątków. Pierwszym z nich są badania archiwalne (por. prace I.4-5), dotyczące niezwykle istotnych dla omawianej problematyki, badanych jeszcze w 2 połowie XIX i w początkach XX w. wielofazowych cmentarzysk w Żukczynie oraz Gdańsku-Oliwie, nieopublikowanych dotychczas w formie monograficznej i znanych tylko z wrywkowych publikacji, zawierających jednak liczne błędy i przeinaczenia. Habilitantka zadała sobie wiele trudu, prowadząc drobiazgową, czasami wręcz detektywistyczną kwerendę we wszelkich dostępnych archiwach (przede wszystkim w zachowanym archiwum Józefa Kostrzewskiego) i instytucjach muzealnych Pomorza, dotarła też do wszystkich (niestety nielicznych) ocalałych zabytków z obydwu nekropoli. Porównanie wszystkich dostępnych informacji oraz szczegółowa analiza danych pozwoliła na rekonstrukcję rzeczywistego zestawienia poszczególnych inwentarzy, a także pierwotnej liczby grobów i chronologii użytkowania tych cmentarzysk. Te nowe informacje w znaczącym stopniu uzupełniają istniejące luki i poszerzają stan wiedzy nad młodszym okresem przedrzymskim i okresem rzymskim na Pomorzu Wschodnim.

Kolejną grupą tematyczną w recenzowanym dorobku Habilitantki są studia *stricte* źródłoznawcze, dotyczące poszczególnych rodzajów zabytków. Chodzi tu przede wszystkim o różnego rodzaju klamry do pasa (por. prace I.3, 6, 8), będące wyznacznikiem stroju kobiecego oraz identyfikatorem kulturowym w wielu strefach *Barbaricum*. Dotychczasowy schemat klasyfikacyjny, wypracowany ponad 100 lat temu przez J. Kostrzewskiego dla klamer hakowych, był w kontekście nieuniknionego przyrostu bazy źródłowej już dramatycznie przestarzały, nie uwzględniał wielu pojawiających się nowych form; podobne uwagi można odnieść do pochodzącej z lat 90-tych XX w. typologii R. Wiloch dla klamer trójczłonowych, dość też trudnej w praktycznym stosowaniu. Wielką zasługą Habilitantki, opartą na jej znakomitej znajomości materiałów (i to nie tylko z Pomorza czy choćby z ziem Polski), a także zdolności szerokiego oglądu na ponadregionalnym tle, jest dostarczenie nowych narzędzi klasyfikacyjnych, pozwalających lepiej opisać materiał i osadzić go chronologicznie i kulturowo. Każde z jej wyszczególnionych tu opracowań opiera się na autopsji i własnym oglądzie materiałów i

uwzględnia zarówno publikowaną bazę źródłową, jak i zabytki dotychczas nieopublikowane oraz materiały archiwalne. Opracowania Autorki, w częściach dotyczących interpretacji klamer jako wyznaczników płci, uwzględniały też szeroko wyniki analiz antropologicznych. W przypadku dywagacji dotyczących kontaktów interkulturowych i rozprzestrzenienia poszczególnych form szeroko wykorzystwała ona wyniki porównawczych analiz składu chemicznego – tego typu analizy w przypadku klamer do pasa z młodszego okresu przedrzymskiego były dotychczas robione bardzo rzadko. Efekty prowadzonych ponadregionalnie studiów Habilitantki jeszcze bardziej uwypuklają – podkreślane już w literaturze przedmiotu – konotacje jastorfskie tej części stroju i funkcjonowanie w społecznościach Pomorza Wschodniego (a także całego Pomorza) szerokiej sieci ponadregionalnych i interkulturowych kontaktów, sięgającej (co wykazała na przykładzie klamer typu Traunstein) aż po strefę kultury lateńskiej.

Podobnie drobiazgowej i wieloaspektowej analizie porównawczej zostały poddane pęsety brązowe (por. praca I.2), gdzie jako punkt wyjścia Habilitantka wzięła egzemplarz odkryty na cmentarzysku w Wyczechowie. Tego typu przybory toaletowe występują zarówno w grobach o jednoznacznie kobiecym charakterze, jak i męskich (z bronią); wbrew popularnym mitom nie można ich więc przyporządkować tylko jednej płci.

Trzecim wątkiem w recenzowanym dorobku Habilitantki są studia nad obrzędowością pogrzebową młodszym okresie przedrzymskim, głównie w odniesieniu do grobów szkieletowych (por. praca I.7), przy czym te zagadnienia były też mniej lub bardziej szczegółowo podejmowane w innych jej pracach (por. prace II.13.16–17, 20, 33, 35, 46), zarówno o charakterze ściśle naukowym, jak i popularnym. W mawianym opracowaniu dotyczącym grobów inhumacyjnych na Pomorzu na uwagę zasługuje nadspodziewanie duża baza źródłowa, daleko wykraczająca poza dotychczasowe wyobrażenia odnośnie ilości takich pochówków. Autorka – docierając do wielu niepublikowanych dotąd zespołów – zestawiała informacje o prawie 70 grobach z 14 stanowisk, przy czym z całą pewnością nie jest to pełna lista (przykładowo, z badań recenzenta w Malborku-Wielbarku w 2021 r. pochodzi kilka kolejnych grobów szkieletowych z młodszego okresu przedrzymskiego). Przeprowadzona przez Autorkę analiza przedstawianego fenomenu

jest interesująca na kilku poziomach. Słusznie podkreśla ona, że o ile nie da się jednoznacznie wyjaśnić genezy pojawienia się pochówków szkieletowych na obszarach poza strefą kultury lateńskiej w młodszym okresie przedrzymskim, to jednak ich obecność w fazie A2 na Pomorzu, i to w zauważalnej liczbie, musi być efektem kontaktów z ludnością kultury przeworskiej z Kujaw. Aż po schyłek okresu przedrzymskiego nie widać na północy znaczących różnic z wyposażeniu grobów ciałopalnych i inhumacyjnych, co sugerowałoby lokalne pochodzenie pochowanych. Bardzo trafna jest wreszcie konstatacja, że skokowy wręcz wzrost liczby grobów szkieletowych na Pomorzu u schyłku młodszego okresu przedrzymskiego i w fazie w sensie kulturowym przejściowej (A3/B1), chronologicznie odpowiadającej jednak już początkowi okresu rzymskiego (B1a), jest odzwierciedleniem zachodzących przeobrażeń kulturowych, społecznych i religijno-obrzędowych lokalnych społeczności, ale nie w sensie etnicznej wymiany ludności czy większych migracji. Ma to wielkie znaczenie w kontekście dyskusji nad początkami kultury wielbarskiej. Sumując dotychczasową część recenzji należy jednoznacznie stwierdzić, że zaproponowany przez Habilitantkę jako osiągnięcie naukowe wybór publikacji znacznie poszerza wiedzę na temat młodszego okresu przedrzymskiego (ale również i rzymskiego oraz wędrówek ludów) na Pomorzu, oceniane Dzieło wnosi zatem znaczący wkład w rozwój dyscypliny naukowej archeologia. Chciałabym tu podkreślić, że w przypadku dr Anny Strobin mamy do czynienia z badaczką o wysokich kompetencjach naukowych, obdarzoną twórczą wyobraźnią naukową i dysponującą znakomitym warsztatem badawczym.

II. Ocena innych aspektów dorobku Habilitantki

Przedłożony zestaw publikacji, będący podstawą w procedowanym postępowaniu w sprawie uzyskania stopnia doktora habilitowanego, absolutnie nie wyczerpuje aktywności naukowej dr Anny Strobin. Jak to już było wspomniane, pozostały jej dorobek obejmuje jedną monografię oraz 39 publikacji. Habilitantka wykazuje się więc zauważalną aktywnością publikacyjną. Cały ten zbiór stwarza koherentny i spójny z dorobkiem opisanym w pkt. I recenzji obraz, wiele z tych publikacji poszerza spektrum tematów przedstawionych w Dziele o kolejne wątki. Jednym z

głównych obszarów zainteresowań badawczych Habilitantki są niewątpliwie badania nad ceramiką na Pomorzu w ostatnich stuleciach p.n.e., pod kątem morfologiczno-chronologicznym, ale też jako wyznacznik kulturowy i indyktor kontaktów i przeobrażeń kulturowych.

Znaczący udział w piśmiennictwie dr A. Strobina mają cząstkowe publikacje wyników prac na różnych stanowiskach z epoki w rejonie Zatoki Gdańskiej i całym Pomorzu Wschodnim, co zapewnia specjalistom bieżący wgląd w prowadzone w całej tej strefie badania. Spektrum zainteresowań Habilitantki obejmuje też problematykę ozdób stroju kobiecego, analizowanych również w aspekcie technologicznym. Całość opisywanego tu dorobku publikacyjnego może na pierwszy rzut oka sprawiać wrażenie pewnego regionalizmu, ograniczającego się w zasadzie tylko do Pomorza Wschodniego, jest to jednak wrażenie złudne. Wnioskowanie Autorki w wielu pracach – biorąc za punkt wyjścia lokalną bazę źródłową – wychodzi daleko poza tę strefę, a jej ustalenia mają ponadregionalne znaczenie. W tym kontekście nie można nie wspomnieć o jej trzech pracach (z czego jedna we współautorstwie) w monografiach zbiorowych sumujących wiedzę o obrazie kulturowym Pomorza i ziem Polski w ostatnich stuleciach p.n.e. („*Die Oksywie-Kultur – Forschungsstand...*”; „*Pomorze in the final centuries BC*”; „*With gold and sword. Contacts of Celts and early Germanics in central Europe...*”).

Aktywność naukowa Habilitantki przejawia się także w udziale w licznych projektach badawczych. Była ona kierownikiem czterech projektów, realizowanych ze środków NCN oraz Uniwersytetu Gdańskiego, dotyczących badań nad ceramiką naczyńowa na Pomorzu, ogólnie badań nad sytuacją kulturową na Pomorzu Wschodnim w okresach przedrzymskim i rzymskim, a także badań wykopaliskowych na stanowisku w Brzynie. Jako wykonawczynie brała bądź bierze udział w czterech kolejnych projektach (NPRH i MKiDN), mających na celu pełne naukowe opracowanie i publikację cmentarzysk z Kamienicy Szlacheckiej, Czarnówka i Opalenia, a także stworzenie nowego, anglojęzycznego zarysu pradziejów ziem Polski (*The past societies...*). Wskazuje to niewątpliwie na wielką wiedzę ekspercką Habilitantki i chętnie jej wykorzystywanie przy realizacji zadań badawczych.

Ważnym aspektem działalności naukowej jest prezentacja wyników swych badań szerokiemu gronu odbiorców poprzez czynny udział w konferencjach, tak lokalnych jak i międzynarodowych. W latach 2004-2022 dr A. Strobin wygłosiła referaty na prawie 30 różnych sympozjach (z czego 8 o międzynarodowym zasięgu), zarówno o charakterze sprawozdawczym (np. coroczna *Sesja Pomoroznawcza*) jak i problemowym (np. *Kontakty ponadregionalne kultury wielbarskiej...*, Gdańsk 2011; *Waffen – Gewalt – Krieg...*, Rzeszów 2012; *Eisenzeitliche Siedlungskeramik...*, Berlin 2013; *Typologia dziejów – dzieje w typologii...*, Poznań 2019).

Istotnym elementem działalności badawczej jest wreszcie prowadzenie prac wykopaliskowych, a tym samym doświadczenie terenowe i umiejętność samodzielnego pozyskiwania źródeł. Habilitantka przez wiele lat prowadziła samodzielnie (jako kierownik) badania na wielofazowych cmentarzyskach w Brzynie i Wyczechowie, oraz, w różnych okresach bądź jako współprowadząca, bądź jako kierownik, w Babim Dole/Borczu.

III. Konkluzja

Cała przedstawiona w recenzji argumentacja, po zapoznaniu się z dorobkiem badawczym dr Anny Strobin, przede wszystkim zgłoszonym w osiągnięciu naukowym obejmującym monografię cmentarzyska w Brzynie oraz cykl powiązanych tematycznie artykułów „*Młodszy okres przedrzymski na Pomorzu Wschodnim*”, ale także mając na uwadze pozostałe aspekty jej działań naukowych, pozwala mi na stwierdzenie, że aktywności badawcza i efekty naukowe prac dr Anny Strobin spełniają w zupełności wymogi wyrażone w art. 219 ust. 1 pkt. 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 poz. 1668).

Daje mi to pełną podstawę dla postawienia wniosku o dopuszczenie Habilitantki do dalszych etapów postępowania w przewodzie habilitacyjnym, a co za tym idzie o przyznanie Pani dr Annie Strobin stopnia doktora nauk humanistycznych, w dyscyplinie archeologia.

